

PROF. DR. BİLAL KEMİKLİ İLE SÖYLEŞİ*

Zeynep Cevahir AYDIN: Sayın Hocam kendinizi tanıtır mısınız?

Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ: Sivas doğumluyum. Sivas İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldum. Babam Sivas'ta şu anda merkez köy olan bir köyde imamlık yapıyordu ve orada eski usülle talebeler okuturdu. Çocukluk ve gençlik hâtıratımın 1984'e kadar olan Sivas yıllarını bir kitapta anlattım (*Memleket Yazıları*). Devlet Parasız Yatılı okudum. Bilâhare Ankara Üniversitesi İlahiyât Fakültesine intikâl ettim. Ankara'da okumayı istiyordum çünkü *Mâverâ Dergisi* Ankara'da neşrediliyordu. Rahmetli **Cahit Ağabey (Câhit ZARİFOĞLU)** ile tanışmak, onların muhitinde bulunma arzusundaydım. O sebepten Ankara'yı tercih ettim; lakin ben geldiğimde dergi İstanbul'a intikâl etmişti. Dolayısıyla **Cahit Ağabey** de İstanbul'a geçmişti. Kendisiyle görüşme imkânım olmadı. Fakat **Erdem Ağabey (Erdem BAYAZIT)** ve **Âkif Bey'le (M.Âkif İNAN)** -Allah rahmet eylesin- daha çok teşrîk-i mesâimiz oldu. Tabii o yıllarda İstanbul'dan bakınca Ankara pek de câzip görülmezdi, soğuk ve kültür açısından taşra gibi telâkkî edilirdi.

Ahmet AYDIN: Evet.

Bilal KEMİKLİ: Bak sen de aşkla "evet" dedin. İstanbul'dan bakıyorsun ama Ankara hiç de öyle taşra değil tabii. Ankara'da iyi bir kültür ve edebiyat muhiti teşekkül etmişti. *Mâverâ Dergisi* bu kültür muhitini oluşturan önemli merkezlerden biriydi. Daha önceleri *Edebiyat Dergisi* var tabii; **Nuri Bey** bir zemin hazırlamış... Bir gelenek var yani. Ben gittiğimde de *İslâm Dergisi* bu muhiti korumaya çalışıyordu. *İslâm Dergisi*, bir de *İlim ve Sanat Dergisi*. Derginin merkezi Kızılay'da Mithatpaşa'da. Bizim buluşma yerlerimiz artık buralar olmuştum. Bu arada başka dergiler de çıkıyordu tabii. *İktibas Dergisi* de Ankara'da çıkıyordu. Keza. **Yaşar KAPLAN**'ın çıkardığı *Aylık Dergi*'de de çok güzel hikâyeler neşredilirdi.

* Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

Ahmet: Nuri PAKDİL değil mi Hocam?

Bak serencam şöyle. Önce Nuri PAKDİL *Edebiyat Dergisini* çıkardı. Nuri PAKDİL'in öğrencilerinden "Yedi Güzel Adam" diye nitelendirdiğimiz bir grup *Mâ-verâ'yı* çıkardılar. Bizim Ankara'da dergi olarak en çok bulunduğumuz mekân *İslâm Dergisi* idi. Siz hatırlar mısınız bilmiyorum, *İslâm Dergisi*, *Kadın Aile Dergisi*, *İlim ve Sanat Dergisi*; çok mühim dergilerdi.... *İslâm Dergisi* bizim bulunduğumuz muhit olmakla birlikte *İktibas* ismiyle İslâmcı bir dergi çıkardı. İşte bu Zaffer Çarşısındaki kitapçılar, bu şekilde bizi kuşatan ortamlardan istifâde, liseden itibaren yazı, okuma, edebiyatla hemhâl olma neticesinde bir çeşit ruh terbiyesi nasip oldu. Bu tarz muhitler insanın ruh dünyasını inşaa eder. O muhitlerin eseri oluyorsunuz. Bilâhare 1990'da fakülte bitiminde yüksek lisansa başladım. Ben yüksek lisansa bir akademisyen olma niyetiyle başlamadım. Akademisyenlik öyle pek fazla ilgimi çeken bir şey de değildi.. İlgimi çeken şey, yazmaktı. Daha sistemli yazabilmek için akademisyenliğe tevessül ettim. Bunun içinde iki şey beni beslerdi: Birisi edebiyat; ötekisi de felsefe... Öyle düşünüyordum. Önce Kayseri'de felsefeden yüksek lisansa başladım. Sonra Ankara'da edebiyatı kazanınca, o vakit Doçent olan Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ ile başladığım Felsefe Tarihi yüksek lisansını bırakmak durumunda kaldım. Zaten Murtaza Hoca da şunu söyledi: "Bir insan ya felsefeci olur ya edebiyatçı olur, birini tercih et!" dedi. Ben de edebiyattan yana tercihim koydum. Prof. Dr. Ali YILMAZ Hoca henüz doçent olmuştu, onunla çalıştık. Hikâye burada başladı ve serencam böylece devam etti.

Ahmet: Ne güzel Hocam, hep büyük insanlarla hemhâl olmak nasip olmuş size.

Bilal KEMİKLİ: Bu çay faslı da çıkacak mı ropörtajda?

Bilal KEMİKLİ: Evet aslında her dönemin büyük insanları vardır. Bugün siz ismi pek duyulmayan insanlarla çalışıyorsunuz, çok "tanınmayan isimler"le hemhâl oluyorsunuz, -tırnak içerisinde söylüyorum- onların "büyük insan" olup olmadıklarını şimdiden bilemezsiniz. Tarih kimi bırakır yarına kim kalır bilemeyiz. Belki bugün kendi hâlinde gibi gördüğünüz birisi, yarın kültür tarihinde, sanat ve ilim tarihinde çok önemli bir isim olarak anılır. Biz doktora yaparken Prof. Dr. Hüseyin Gazi YURDAYDIN Hoca'dan usûl dersi alırdık -Allah rahmet eylesin- Hüseyin Gazi Hoca fakültenin ilk asistanlarından, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin de ilk mezunlarından. Prof. Dr. Halil İNALCIK gibi üstadlar onun arkadaşlarıydı. Hoca'nın arkadaşlarından biri de Prof. Dr. Fuat SEZGİN'di. Birlikte İlahiyât Fakültesinde asistan olmuşlar. Hoca, Fuat SEZGİN'den sürekli bahse derdi. Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin ilk tarih dergisi çıkmış, dergide Hüseyin Gazi Hoca ve Fuat Hoca'nın her ikisinin de yazısı yayımlanmış aynı dergide. İkisi de asistan.

Hüseyin Gazi Hoca şunu anlatırdı hep: "Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesine gittim, Ord. Prof. Dr. Mükremin Halil YİNANÇ Hoca beni gördü, 'Hüseyin!' dedi, çağırıldı, koşarak gittim. 'Aferin Hüseyin' dedi, omzuma vurdu. 'Senin yazını da okudum Fuat'ın yazısını da okudum. Sen balı yemişsin, tadına varmışsın, fuat ise kavanozu tarif etmiş,' dedi."

O zaman bunu söyleyince, hakikaten biz de sizin güldüğünüz gibi gülerdik. Yani “**Fuat SEZGİN** de kim oluyor hocamızın yanında.” derdik. **Fuat SEZGİN**’in sadece bir iki tane çalışması vardı o zaman. Doktora tezinin dışında bir de GAS vardı, **Buhârî**’nin kaynakları. **Buhârî**’nin kaynaklarının da yeni neşri yoktu. Sadece kitap tanıtımı yazan bir kişi olarak tanıyorduk onu; ama Allah uzun ve hayırlı bir ömür verdi **Fuat SEZGİN**’e... O, GAS’ı tamamladı, Bilim Tarihi ile ilgili diğer çalışmaları tamamladı ve Dünya çapında bir büyük insan oldu. Yani bu bahsettiğim hadise daha doksanlı yıllar, çok eski değil... Çok fazla tanınmayan, yani işte, sadece kitap tanıtımı yapan bir hoca, Kitâbiyâtla ilgilenen ama kitabın içine giremeyen bir hoca gibi tasvir edilen, öyle anlaşılan Fuat Hoca bugün -Allah rahmet eylesin- milletimize bir kütüphane de bağışladı, çok büyük bir hizmet yaptı. Bu bakımdan hiçbir şey küçük değildir. Bizim küçük gördüğümüz kişiler yarın bir gün daha büyük olur, ülkenin, milletin, kültürün, hayatın gidişatını değiştirebilir, hayata bir şekilde yön verebilir. Bu bakımdan hayıflanmayın... Biz dönemin büyük hocalarıyla karşılaştığımızı şimdi daha iyi anlıyoruz. Sizler de hemhâl olduğunuz her insanı kıymetli bilin. Birden nasihat formuna mı girdik yoksa? Nasihat-name yazdığım için nasihat formuna giriyorum herhalde.

Zeynep: Edebiyat’a ve şiire ilginiz ne zaman ve nasıl başladı? Sizde Türk İslâm Edebiyatına ilgi uyandıran bir şahsiyet veya bir eser var mıdır? Neden Edebiyat Fakültesini değil de İlâhiyât Fakültesini tercih ettiniz?

Ahmet: Neden felsefeyi bıraktınız?

Bilal KEMİKLİ: Güzel sorular. Çarpraz sorgu yapıyorsunuz

Bazı kaynaklarda adım şâir diye geçer ama ben kendimi şâir olarak nitelendirmiyorum. “Müteşâir” diyorum kendime. Hatta bu konuda “*Sivas Şâirler Antolojisi*”ni çıkardı Âlim Bey. (**Prof. Dr. Âlim YILDIZ**) O zaman sanıyorum Yardımcı Doçent idi. Benim de şiirlerimi koymak istedi. Ben ona öyle bir mektup yazdım. Mektup varsa belge olarak isteyebilirsiniz. Bir şâir değilim ki yollayayım. Devlet Parasız Yatılı okuyorsanız ya şâir olursunuz; ya melankolik bir mecnûn... 12 Eylül Dönemi öncesi ben köyden şehre yürüyerek gidiyordum. Olaylar, kavgalar, gürültüler var. Sivas’ın soğukunda karda kışta yürüyerek biz ortaokulu okuduk. Her an korku ile yaşadık. Özellikle yaşadığımız Pirkinik Köyü’ne -şimdiki ismiyle Çayboyu Mahallesi’ne- doğru giderken geçtiğimiz bölgedeki Ali Baba Mahallesi TİKKO isimli örgütün kurtarılmış bölgesiydi. Çok dikkatli geçerdik yani her an her şey olabilirdi; 12 Eylül öncesinin çok sıkıntılı bir serencamından söz ediyorum. Bu geliş gidişlerimde yalnızken derin hayallere kapılırdım. Bu hayallerimi süsleyen kahraman da Cüneyt ARKIN’ın Kara Murat karakteri. “Kara Murat olursam düşmanımı savarım!” diye hayaller kuruyorsunuz. O zamanlar da çizgi roman çok. Kara Murat, Tarkan gibi Türk Kültürü de var; ama *Teksas*, *Tommiks*, *Zagor* gibi Amerika Kültürünü sunan çizgi romanlar da vardı. Bu romanlardan da esinlenerek benim o zamanki kahramanım Kara Murat’tı. Kara Murat gibi olmak istiyordum. Bu hayal sizin çocukluk dünyanızı, zihin dünyanızı besliyor. İşte orada Sait Fâik ruhu ortaya çıkıyor.

Aslında iyi bir hikâyeci olabilirdim. Sonra şiirle buluştum. Tabii Sivas'ın şiir dili de daha çok Âşık Veysel'le tebârüz eden Halk Şiiri, âşık tarzı. İlk gençlik dönemleri, belki platonik âşık oluyorsunuz, o aşkla Meftûnî mahlasıyla şiirler yazdım. Ne var ki, asıl ciddi şiir okumaları *Mâverâ* ile oldu. *İslâm Dergisi* ilk çıktığında da biz İmam Hatip'te son sınıflardaydık. 12 Eylül sonrası *Mâverâ* ve *İslâm Dergisi* bir nefes alma imkânıydı. Kezâ **Ahmet KABAKLI** merhûmun *Türk Edebiyatı Dergisi* fevkalâde bir pencere açıyordu. Ben daha çok *Mâverâ* ile yakındım. Milli Türk Talebe Birliğinden geliyorum. MTTB damarı *Mâverâ* ile daha çok kesişiyordu. Dolayısıyla Edebiyatla bir muhabbetim vardı; ama benim Edebiyata ilgim akademisyenlik anlamında değildi. Bunun altını çizmek istiyorum; edebiyatı üreten bir edip olmak anlamındaydı benim ilgim.

Şâirlik zor bir meslek ama en azından araştırma yapabilir, hikâye yazabilirdim. Pek hikâye yayınlamadım. Fakat öyle bir istidatım ve iştîyâkım vardı. Gazeteye, dergiye alakam ve niyetim vardı. Bunu temellendirecek olan şey felsefedir diye düşünüyordum, o zamanlar. Analitik düşünmemi temin edecek, zihinsel konforumu bozacak... Zihinsel konfor çünkü insanı atâlete iter. Farklı pencerelerden bakma imkânı sunacak bir şey arıyordum. O dönemde "Felsefe Tarihini ve Düşünce Tarihini bilirsem kendi şiirimi, sanatımı ona göre kurabilirim." diye düşünüyordum. Yazmak benim için vazgeçilmez bir şeydi. Yazmam lazımdı. Çünkü bir dönem yazarlık da maişetimi kazandı. Çok büyük bir maişet değil de harçlık kazandım. İşte bursların kesildiği dönemler oldu.

Ahmet: Nerelerde yazdınız?

Dış Politika Dergisi'nde röportajlar yapardım. *İlim Sanat ve İslâm Dergisi*'nde yazdım. Sonra rahmetli **Muhsin YAZICIOĞLU** *Bizim Dergâh* diye bir dergi kurdu, orada yazdım. İşte Ankara dergilerinde filan yazdım. Bir kısmından te'lif alıyordum. Te'lif vermeseler de bir burs gibi destek alıyordum. Kitap tanıtım yazıları, kitap eleştirileri yazıyordum. Benim dünyam bundan ibaretti... Tabii felsefe olmazsa edebiyatı arzım. Çünkü edebiyatla ilgili bir altyapım var. Öğrenciliğimizde arkadaşlarımızdan **Mehmet ERDOĞAN**'ın çıkardığı *Âyâne* diye bir dergi vardı. Ben orada yazmadım; ama o ortamda bulundum. **Yusuf Turan GÜNAYDIN**'ın babasının gazetesi vardı. Taşova'da *Kültür Sanat* diye bir ek çıkarırdı. Benim orada ilk denemelerim, müsteâr bir isimle de şiirlerim çıktı.

Ahmet: Neden müsteâr Hocam?

Kendime güvenemediğim için. Bunu açık yüreklilikle söyleyeyim çünkü şiirde bir iddiamız yok. Belki ondan kaynaklanıyor. Bir de şiirde mahlas kullanılması gerektiğini, şiir yazıyorsanız kesinlikle asıl isimle yazılmaz diye düşünüyordum. Meselâ o vakit, **Bahattin KARAKOÇ**'un -bugün vefat etti Allah rahmet eylesin- asıl isminin Bahattin olmadığını düşünürdüm. **Abdürrahim KARAKOÇ**'un da kezâ müsteâr isim kullandığını sanırdım. Onu da rahmetle analım.

Mehmet Âkif İNAN Türk İslâm Edebiyatı konusuna çok atıfta bulundu. Bak meselâ **Yusuf Turan GÜNAYDIN** bizim üniversitede çıkardığımız bu dergileri saklamış. (*Kültür Edebiyatı*, Yeni Taşova Gazetesi Sanat Eki, 1990) Bir sayfalık bir ek

ama bunu çıkarmak bizim için o zaman çok kıymetliydi. O vakit, üniversite ikinci sınıf talebesiyiz... Bir de **Mehmet Âkif İNAN**'ın İslâmi Edebiyatla ilgili bir iki konuşmasını dinlemiştir. Mütemâdiyen sigara içer ve edebiyatla ilgili konuşurdu. Çok iyi bir şâir miydi **Âkif İNAN**; o ayrı bir konu... Evet, "Yedi Güzel Adam" çok iyi sanatkâr mıydı o ayrı bir konu. Onu da not edeyim yani. Onu ayrıca konuşuruz; ama üzerimizde hakları var. Bir efsane haline dönüştü, bir kült haline getirildi, bu da doğru değil. Orada donuklaşıp kalmamak lazım... Âkif Ağabey'i şâirden ziyâde bir gönül adamı olarak anmalı bence. Bunu söylediğim için de birileri kızabilir bana. Bunun da farkındayım; ama hakikaten bir gönül adamıydı, iyi sohbet ederdi bir sigara biter diğerini yakardı.

Ahmet: Necip Fâzıl'dan kalan bir alışkanlık mı acaba?

Bilal KEMİKLİ: Evet, o ekip çok tükettirdi tütününü... Allah hepsine rahmet etsin; Âkif Ağabey, Alaaddin Ağabey, Erdem Ağabey de öyle...

Hülâsa bunlar beni etkiledi ama, **Türk İslâm edebiyâtına girmeme sebep olan, benim üzerimde en derin tesiri olan merhum hocamdır (Prof. Dr. Esad Coşan). Ben "merhûm hocam" dediğim zaman Esad Hocamı kastediyorum.**

Hocamla komşuluk hukukumuz da oldu. Şöyle ifade edeyim, daha çocukluk dönemime giderek söyleyeyim. Babam bir "hoca efendi" olduğu için edebiyatla, romanla, şiirle ilgilenmeyi lüzumsuz bir iş olarak görürdü. Ona göre ilim fıkıhtı, hadisti. "*Tibyân Tefsîri* oku!" derdi. Meselâ "*Minyeli Abdullah*"ı gizli gizli okudum o dönemde. "Kapat şu ışığı oğlum, ne yapıyorsun, bu ilim değil." filan derdi. Tabii Edebiyata intisâb ettiğim dönemlerde "Hocan kim?" dedi. Hocamız emekli olmuştu, ama benim hocamdı yine, ben görüşüyordum. Hoca'dan bahsedince "Tamam, bu adam müstakîm bir adamdır, âlimdir. Edebiyata devam edebilirsin." dedi rahmetli babam. Edebiyatın da bir dînî ve ilmî tarafının olduğunu rahmetli o zaman anlamıştı. Yani bu alana intisâba sebep olan şeylerden birisi de budur. Şimdi geriye dönüyorum Akif İNAN'ın telkinleri ve rahmetli Hoca'nın orada olması tesirli olmuş üzerimizde. Ancak benim **Nuri PAKDİL**'le pek yakınlığım olmadı. Biz DPT'ye –Devlet Planlama Teşkilatı- giderdik. Nuri Ağabeyin ayrı bir dünyası vardı. Pek konuşmazdı. Ben de böyle çok büyük adamlara gitmem. Meselâ **Sezâi KARAKOÇ**'u çok severim. Onun bütün kitaplarını okumuş okutmuşumdur ama onunla tanışma ihtiyacı hissetmedim. Belki bu benim bir zaafımdır, bilemiyorum. Büyü bozulur diye Nuri Ağabeyle de görüşmedim. Nuri Ağabeyin talebeleriyle görüştüm. Rasim Ağabey DPT'de Genel Sekreterdi. Erdem Ağabey de orada kütüphane müdürüydü; onunla hemen her hafta mutlaka görüşürdüm. Nuri Ağabey de orada vazifeliydi. Ben kütüphanede olduğu için Erdem Ağabeye daha çok giderdim. Hem kütüphanede kitapların içinde hem sohbeti iyi hem de çaylar tavşan kanı olurdu.

Ahmet: Tenkit dergileri veya kitap münekkitleri yok muydu?

Bilal KEMİKLİ: Münekkitler var, edebiyat dergilerinde tenkitler oluyor fakat kitâbiyât hakkında çok fazla bir şey yoktu. Çok kitap neşrediliyor, merhum Hocam çıkan her kitabı görmek isterdi. Yani en azından bilgisinin olmasını isterdi.

Ben her ay Hocam'a Fakültede uğrardım, bana kitap verirdi. Benim gibi başka öğrenciler de vardı. Yeni çıkmış kitabı verirdi ve tanıtım yazısı yazmamızı isterdi. Başka bir kitap alabilmem için daha önce verdiği kitabın tanıtım yazısını vermem lazımdı. Tanıtım derken bir bakıma kitabın özetini yazıyordum. Sanıyordum ki ben bir şeyler yapıyorum Hoca'ya. Sonra anladım ki Hoca bana bir şeyler yapıyormuş. Yazmayla bir alaka kurmamızı temin ediyormuş. "Kitabın tanıtımını çizerek not alarak yap!" diyordu. Kitabı nasıl okuyacağımızı öğrendik. Önemli yerleri not ediyorum, çiziyorum filan. Kendisine iki nüsha kitap geliyor birisini tanıtım için bize veriyor. Belki onu okuyamıyor belki bizim verdiğimiz yazıdan da bir şey anlamıyor, bilemiyorum... Ama en azından kitap hakkında bir malûmât sahibi oluyordu. Ben büyük iş yaptığımı düşünüyordum. Aslında büyük işi rahmetli Hocam yapıyormuş. Yani bize kitabı eleştirel okumayı telkin eden bir perspektif... Kitap tanıtım yazıları oradan başladı. Dolayısıyla ana bilim dalına böyle bir ilgim oldu. Meselâ emekli olduğu gün fakültedeki kitaplarını da toplayan birkaç kişiden birisi benim.

Evet, kitap okuyacaksınız ciddi kitap okuyun. Bana o gün *Letâifü'l-Muhâdarât* isimli bu kitap vermişti... Ben bu kitapla karşılaşana kadar edebiyatı sadece roman, hikâye filan sanıyordum. Edebiyatın, Edebiyat Târîhi işinin, bir dil işi olduğunu, çok zor meşakkatli bir iş olduğunu -farkına varmadan- bize söylemiş yani okudukça anlıyorsunuz. Allah rahmet eylesin.

Ahmet: Hoca'nın bir de mürşid tarafı vardı değil mi?

Mürşid-i kâmil idi. Şunu belirteyim benim dervişliğim filan da yoktur. Beni bir muhip olarak düşünebilirsin. Severim. Sivaslı, taşralı olmamdan mı, bir hocanın çocuğu olmamdan mı kaynaklanıyor bilemiyorum; ben gönülden severim. Onun söylediklerinin çoğunu hayatıma geçirdim; ama bazıları odasına gelir o tekke edebiyatla konuşamazlardı. Ben rahatça konuşurdum, arabasına da bindim. Nasıl araba sürdüğünü de bilirim. Hatıralarımı da zaten yazıyorum. Beni ben yapan, beni inşaa eden, o muhite ilişkin, ruh ve gönül dünyamıza -en azından benim gönül dünyama- dokunan insanları tanıtmak istiyorum. Bunların en başında rahmetli Hocam gelir. Böyle "aman şeyhim, efendim" şeklinde değil; ben eleştirirdim, onun da çok hoşuna giderdi. İlim adamı perspektifi fevkalâde önemli ve ilim adamı perspektifi ile baktığımızda meselâ **Âkif İNAN** da bir akımın temsilcisi gibiydi sûfilik anlamında, ama biz Âkif Ağabeyle, ben daha talebeyken karşılıklı dumanlaşırdık "Tarikat-i Duhâniyye"de muhabbet ederdik.(Kahkahalar) Şimdi tabii ki büyükle bir edep dairesinde konuşursunuz; yani ilim için. Onlar da sizin yetişmenizi istiyorlar. Daha sonraki dönemlerde **Gaybî** ile meşgul olduğum dönemlerde anladım. **Sun'ullah Gaybî** diyor ki: "İnsan-ı kâmil yılanca benzer. Yılanca nasıl yılanı terbiye ediyorsa insan-ı kâmil de insanı öyle terbiye eder." Yani herkesi kendi istediğiniz kalıba dönüştürmek değil, zaten tasavvuf budur -hatta tasavvuf şöyle dursun- ilim de budur. Asistanlık da hocalık da budur. Hiç kimse benim gibi düşünmek zorunda değil. Herkes kendisi olmak durumunda.

Evet, ilim bize kendimiz olmayı öğretiyorsa, okuduğumuz kitap ve metinler kendi farkındalığımıza ulaşmamızı, şahsiyetimizi kazanmamızı temin ediyorsa ilimdir. Felsefe de budur. Fıkıh da budur. Ama biz bugün maalesef kendisi olan değil; uydu

olanları bekliyoruz. Benim gibi düşünsün, benim gibi konuşsun, benim gibi giyinsin. Bu ne demek? Siz bir moda ikonusunuz, sizi taklit edecekler... Hayır, taklit sadece bir dönem olur. Sonra bırak kendisi olsun. Nasıldı o şarkı “Başkası olma kendin ol” diyor.

Ahmet: Hocam, şimdi şâirin şiirlerine bakıyorsunuz çok etkileyici ama bir konuşmasını dinlediğinizde, şâirin dünya görüşü günlük bir konuşmada ortaya çıktığında bu büyü bozulabiliyor. Meselâ yaşayan büyük şâirlerden **İsmet ÖZEL** bazılarına büyük bir hayal kırıklığına yaşatmış gibi görünüyor. Bu kaygıyla mı **Sezâi KARAKOÇ**’u ziyarete gerek duymadığınızı söylediniz.

Bilal KEMİKLİ: Ben şimdi Sezâi Bey’i çok sevdiğim önemseydiğim için bu şekilde davrandım. Kalkıp gidebilirim de ama uzaktan sevmek iyidir bazen. Yani Erdem Ağabeye gittiğimde Nuri Ağabey de o binadaydı; ama Nuri Ağabey sükût ehliydi öteden beri. Sükûta kapılmıştı... Keşke sükûta devam etseydi, bir efsane yok oldu orada burada konuşarak. Çünkü sükûtuna hak veriyordum. Sükût ile konuşuyordu. Biliyorduk ki bizim orada bir Nuri Ağabeyimiz var. Ve Nuri Ağabey bir duruş sergiliyor, susmanın da bir konuşma olduğunu öğretiyordu. Lakin İsmet Bey için aynısını söyleyemem. İsmet Bey’le diyalogum oldu. Daha iyi bir noktaya geldi. Çünkü İsmet Bey’in şiiri gençleri kuşatan bir şiirdir. O dönemdeki gençlik rûhuyla bizi saran bir şiirdi. Çevremizde de hep o okunurdu. Deneme yazıları da okunurdu ama bir keresinde, o zaman yüksek lisansla uğraşıyordum, Daha sonra *Edebiyat Ortamı Dergisi*’ni çıkaran arkadaşlarımız o dönemde Server Vakfı’nda kültürel etkinlik yapıyorlardı. Yani bir yazar şâir gelip orada bir konuşma yapıyordu... Doksanlı yılların başında, Server Kitabevi’nde İsmet Bey’i de misafir ettik. Onu terminalden ben aldım, ilgilendim, konuştuk. Bütün şiirlerine kitaplarına âşinâ olan birisiydim. O minvâl üzere konuştuk. O dönemde *Millî Gazete*’de de yazıyordu (*Cuma Mektupları*). Bir kısım eleştiriler yaptı yani haklı olarak... Ben de gencim henüz, hayata atılmamış biri olarak: “Muhalif olduğunuz bir düşünçenin gazetesinde niye yazıyorsunuz?” dedim. “Hem muhalefet ediyorsunuz, farklı düşünüyorsunuz, farklı düşünçenizi de o mektuplarda yazmıyorsunuz.” Tabii haklı olarak dedi ki: “Bilal, sen daha talebesin. Geçim derdiyle uğraşmıyorsun. Maîşet meselesi bu.” dedi.

Şâir duruşu önemli bir duruştur. Muhalifsek muhalif olarak kalalım ki İsmet Özel kaldı yani. Orada problem yok. Lakin o dönemde bende bir kırılma oldu **İsmet ÖZEL**’le ilgili. Daha sonra pek takip edemedim. Ama 1992’de yurt dışındayken İsmet ÖZEL’in o sırada iki tane güzel şiiri çıktı. Bunlardan birisi “*Of Not Being A Jew*”, *Dergâh*’ta yayınlanmıştı. **Mustafa KUTLU**’dan istedim. Yani **İsmet ÖZEL**’le ilgili bir kırılma olmuş olmasına rağmen ben o şiirleri Türkiye’den yurt dışına getirtip okudum.

Ahmet: Hocam “şiir aykırılıktır, şâir muhalif ruhludur” derler?

Bilal KEMİKLİ: Aykırılık yakışır şâire ama “şâir duruşu” da önemlidir. İsmet Bey için söylemeyeyim ama **Sezâi KARAKOÇ**’ta bir şâir duruşu var. Ben o şâir duruşunun yıkılmasını istemediğim için gitmedim. İsmet Bey’e biraz yaklaştım, kırılma oldu. **İsmet ÖZEL** hayalimdeki o yerde kalsın ve güzel eserler ortaya koysun

istedim. Meselâ bizim kuşaktan, bizimle hemen hemen aynı yaşlarda **Süleymân ÇOBANOĞLU**'nun şiirleri çok güzeldi o dönemlerde. Benzer yerlerde bulunduk belki. Bir yazı yazdı *Dergâh Dergisinde*. Göklere çıkardı "benim mirasçım" falan... Keşke bunları yazmasaydı. Bazen bir medih, düşüncenin ve sanatın önünü keşer. Artık ondan daha çok şey beklersiniz. Mükemmellik hastalığına kapılır insan. Mükemmellik de tekâmüle mânidir.

Ahmet: Hocam bu "mükemmellik hastalığını" biraz açabilir misiniz? Mükemmellik mi yani?

Bilal KEMİKLİ: "Ben mükemmelim" demek yani, biraz dikkat ederseniz insan da ilahlık taslama içgüdüğü vardır; o çıkar ortaya. Halbuki tek mükemmel eser vardır: Kur'an. Biz insanız, nâkısız. Yoldayız. Eksik olabilir. Eleştiriye mütehammil olacağız. Mükemmellik hastalığına kapılanlar eser veremezler. Te'lifât yapamazlar. Neşriyatta bulunamazlar. "Ben mükemmel yapamıyorum." der. Bakar, hep eleştirir. Oysa aciz bir kuluz. "Ben kusursuz şiir yazamıyorum." der. Aciz bir kuluz işte, yazabildiğimiz kadarıyla yazıyoruz. Eleştirilsin. Tenkitten korkmamak lazım. Öğrencilerime de söylüyorum. Bilhassa büyük hocalara eleştirel bakın. Büyük hocanın her söylediği/yaptığı doğru olmayabilir. Hepimiz insanız ve insan aklının ihata edeceği şey bellidir. O bakımından böyle bazen aşırı medihler kişinin önünü tıkar.

Ahmet: Toplumda bir algı var: "Yahu sen kimsin ki filan gibi olabileceksin!" diye bir kişiyi erişilmez bir yere koyuyoruz. Bu fıkıh veya hadis ilminde de olabilir, pozitif bilimlerde de olabilir: "O mükemmeldir, asla ona erişilemez!" şuuruyla, empozisiyle bir daha öyle bir şahsiyet de çıkamıyor tabii.

Bilal KEMİKLİ: Yanlış tabii işte o da mükemmellik hastalığının başka bir yönü. Allah herkesi özel yarattı. O yüzden "Hümü'r-ricâl, nahnu'r-ricâl!" dedi. İmâm-ı Azam, o bilge insan: "Onlar adamsa biz de adamız. Çalışırsam olurum." dedi ama hedefimiz onlar gibi olmak değil, hedefimiz kendimiz olmak olmalı. Ben bu bahsettiğim tuzağa **Fuat KÖPRÜLÜ** ile düştüm. Onun eserlerini tetkik ettim. Nasıl çalışmış, hangi yöntemleri kullanmış, nasıl bir çalışma azmine sahip? Maddeler halinde Köprülü hakkında bir şey yazdım. Sabahleyin geliyordum, her gün doktora tezimi yazdığım dönemde, önce onun nasıl çalıştığına bakıyordum. Hani Budistler yoga yapıyorlar ya, ben de her gün masamın üzerinde onun yöntemiyle âdeta râbita yapıyordum.

Bu başlangıç için iyi bir şey. Hem motivasyon sağlıyor hem de onun yöntemini uyguluyorsun. Şimdi "Araştırma Teknikleri" dersinde bunu anlatıyorum. Bir aynanız olsun, onun gibi olmaya çalışın. O çok çeşitli alanlarda yazdı inceledi, kütüphanelere gitti, ortak çalışmalar yaptı vesâire... Bir yerden sonra meselâ benim yüksek lisans tezim "*Şâir Şeyhülislâm Ârif Hikmet Beyefendi*" kitabını hazırlarken bir baktım ki **KÖPRÜLÜ** bazı konularda eksik. Bir hayal kırıklığı oluşuyor sanki. Bu hayal kırıklığı olmaması lazım. Ulaşabileceğimiz kaynaklar bellidir. Benim onda bir eksik görmem Hoca'nın büyüklüğüne halel getirmez. Benim o zamanki idolüm **KÖPRÜLÜ**'ydü. Sonra doktora döneminde Tasavvuf Edebiyatına yöneldim. Baktım ki me-

tinler üzerine çalışma yapılmıyor. Bu sebepten tahlil çalışmalarına yöneldim. Yani **KÖPRÜLÜ**'den evrildim, **Prof. Dr. Ali Nihat TARLAN** ekolüne doğru bir serencam yaşamış oldum. O bakımdan ideallerimiz olsun ama hedefimizde olan kişi olmak zorunda değiliz. Ben hiç kimse gibi olmak zorunda değilim, ben ben olmalıyım. Bugünkü yanlış bu. Kendinizi mukayese ederiz, ben onları ayna olarak görüyorum. Allah bize bir imkân vermiş, bu imkân ve bu itibarla biz ne yapıyoruz?

Ahmet: Arı/çiçek/bal metaforu burada misal gösterilebilir mi? Arı da türlü türlü çiçeklerden bal alır ama sonuçta kendine özgü bir bal yapar.

Bilal KEMİKLİ: Yok, çiçekler kitaplardır. O burada gitmez. Arı birisini örnek almaz. Arıyı belki her kitaptan, her kaynaktan yararlanmak anlamında kullanabilirsiniz. Bu ilim adamının kendine has bir özelliğidir. Sanat da böyledir. Tabiatı, kâinatı taklit ederek sanat yapıyorsunuz. Sanatkâr da birisini taklit eder. Usta çırağ ilişkisinde de vardır bu. Siz çırağsanız ustanızı taklit edersiniz. Fakat bir yerden sonra eğer usta olduysanız, kendi özgünlüğünüzü kazanmanız lazım. Ortaya özgün bir eser koymaktan kasıt insanın kalben mutmain olmasıdır. İnsanın psikolojisi ile eserleri birbiriyle ilişkili Ahmet... Yani ruh dünyasında sükûnete ulaşmayan birisinin, özgün eser ortaya koyması mümkün olamaz. Bunu önemsiyorum. Evet, ruh dünyasında sükûnete ulaşmamış kendiyle kavgalı bir adam özgün bir eser ortaya koyamaz. Ha bir şiir, bir roman yazabilir meselâ. O zaman biz onu psikanaliz açıdan tahlil ederiz; ama bir ilim adamı evvel emirde kalp huzuruna ulaşması lazım. Bu noktaya ulaşmanın yolu da kendini tanımaktan geçiyor.

Bana ilmî/akademik süreç ne kazandırdı? Ben şunu söyleyeyim geleneksel sistemi de düşünerek, Sûfiler "seyr-i sülûk" diyorlar ya, aslında işin farkına varırsanız bu bir seyr-i sülûktür. Seyr-i sülûkte insanın kendini tanıması, ruhunu tanıması ve mârifete ulaşması esastır. Akademik süreçte yaşadığınız serencam sizi kendinizi oluşturmaya götürmüyorsa, hâlâ kendiniz olamadıysanız, psikologların o bahsettiği farkındalık bilincine ulaşmadıysanız, o zaman ortaya koyduğunuz şey -profesör de olsanız- hep şunu beklersiniz: "falancadan daha iyiyim, çok biliyorum..." Hep kavga halinde, hep yarışacak birini ararsınız. "Ben söyleyim ben böyleyim, kendinizi pazarlarsanız." Hodbînlik olur. Arkadan gelenleri de ezersiniz.

Ahmet: Edebiyat için okulun haricinde bir kaynak da lazım mı? Okul yetersiz mi yani Hocam?

Bilal KEMİKLİ: Onu söylemeyelim. "Okul yetersiz." cümlesini son dönemlerde sistematik eğitime karşı olan görüşler dile getiriyor; ama bu görüşler keşke "okulsuz toplum" kitabında olduğu gibi derli-toplu görüşler olsa. Sırf var olanı yıkmaya dönük görüşler var. Tahribatçı görüşler. İşte İlâhiyât Fakültesinde eğitim verilmiyor, medresede veriliyor. Bir düalizm ortaya çıkarıyorlar. Okulsuz toplumu ya da İbn-i Haldun'u okuyup ondan yola çıkarak bir şey inşa etseler ona saygım var. Lakin bir kaos oluşturmaya çalışıyorlar. O yüzden okul her şeyi vermiyor, demeyelim. Fakat şunu bilelim: Bilhassa edebiyat, sanat ya da ilim muhit işidir. Bak aynı şeyi söylüyor gibi olacağız belki; ama biraz daha işi yumuşatarak söylüyorum: Formel yapının dışına çıkmak lazım. Formel yapı nedir? İşte danışman

öğrenci ilişkisi... İster istemez danışmanınızın ruh ve gönül dünyası size sirâyet edecektir. Burada tekâmüle ermenin yolu biraz da dışarı açılmanızla alakalı. Dışarı çıktığınızda onu görürsünüz. Bir ilim adamı için dışarı neresi olur, bilhassa Edebiyatçı için, muhit lazımdır. Tabii kendimi sadece bir edebiyatçı olarak görmüyorum. Bu bir iddia gibi olabilir belki ama sadece bir edebiyatçı da değiliz, kültür tarihçisiyiz aynı zamanda. Çünkü kültüre mal olmuş bir kişi ve metin üzerine konuşuyoruz değil mi? Edebiyat tarihi de diyebiliriz. Tarih demek, edebiyat demek size formel yapının dışına çıkmayı zorunlu kılar.

Formel yapının dışı da nedir? Formel yapı eğer fakülteyse, enstitüyse onun dışındaki yerler iki yerdir. Bir sahaflar, iki kütüphaneler. Bunu ıskalamamak lazım. Şimdi üçüncü bir yer daha var kıraathaneler/kahvehaneler... Eğer sanat tarafı varsa bir kişinin üçüncüsünü de yapması lazım. Benim bunların hepsiyle ilgili muhitim oldu. Yani öyle bohem bir hayat yaşamadım ama derbeder yaşadığım dönemler oldu. O zaman Sakarya'daki çay ocağı benim için bir sığınaktı. Buralarda edebiyat ve sanatın dedikodusu yapılırdı. Herkes gitmeyebilir tabii ama buna da ihtiyaç var. Meselâ İstanbul için Marmara Kıraathanesi derler. **Sezai KARAKOÇ** eserlerinin bir kısmını orada yazdı, **Yahya Kemâl Dergâh Dergisini Ahmet Hâşim**'le bir kıraathanede gündeme getirdiler. O bakımdan yazan çizen adamın böyle uğradığı, dostlarıyla birlikte çay içtiği bir mekân olmalı. Formel yapının dışı işte burası. İnsanın dışarı çıktığı yerlerin olması lazım. Şimdi yeni nesil için, özellikle İstanbul için söyleyeyim At Pazarı ve Dülgerzâde'deki nargile kafeler ne derece bu edebi ortamı veriyor, bilmiyorum. Oradaki mahremiyeti yok eden oturma biçimi uzun vadede birtakım sıkıntılar oluşturacak gibi geliyor... Tamam biz bir yere gidiyorduk ama o mahremiyeti de yok etmeden, meselâ yeni çıkan bir dergi konuşuluyor ya da dergideki bir şiir eleştiriliyor. Yazmadıkları için belki burada insanlar acımasız oluyor; lakin insanlardan ziyade, ille de dedikodu yapılacaksa, kitabın ve derginin dedikodusunu yapalım. Evet, dedikodu yapacaksın kitabın, derginin dedikodusunu yap. Bu ay *Dergâh Dergisi* çıktı, kimin yazıları var, bunu konuşun yani.

İkinci muhit ise, bak oralardan sana isimler de söyleyeyim Ahmet. Türk-İş İşhanı vardı Kızılay'da. Onun altındaki Ahmet **Fatih GÖKDAĞ**'ın işlettiği Ülke Kitabevi *Dergâh*'ın Ankara'daki temsilcisiydi... Biz her hafta mu'tat Fatih Ağabeyin orada bulunur çay içerdik. Bu muhitlerin hep bir mürşitleri olurdu. Mürşit sadece tekkede olmaz. Sahaflıkta da bir mürşidinizin, rehberinizin olması lazım. Bizim rehberimiz mürşidimiz **Prof. Dr. Ali BİRİNCİ**'ydi. Ali Ağabey kitap konusunu çok iyi bilir. Hangi kitap, nereden alınır, nasıl alınır iyi bilir. Ülke Kitabevi'nde buluşurduk, çaylar içilir. Biz talebeydik tabii kenarda dururduk böyle uzakta ama katılanları söyleyeyim meselâ oradaki kitap sohbetine: **Prof. Dr. Ercüment KURAN** Hoca -Allah rahmet eylesin- Kendisi Hacettepe'nin kurucu ekibinde de bulundu. **Prof. Dr. Mustafa İSEN**, bazen **Prof. Dr. Mehmed Said HATİPOĞLU** Hoca gelirdi. Bu arada söyleyeyim, iyi bir kitap meraklısıdır HATİPOĞLU Hocamız... Eski Valilerimizden merhum **Rıza AKDEMİR**, TRT'den Yahya Erdem bey Seyfettin Sağlam; İsmail Kasap... Ezcümle Ankara'nın kitap meraklısı üdebâ/ehibbâ gelir, orada sohbet edilirdi.

Sohbet bittikten sonra biz Ali Ağabey ve birkaç müridiyle birlikte, henüz yolun başındaki dervişler olarak, kelimenin tam anlamıyla sahaflara akardık. Sahafların da dünyası farklı. Meselâ bir sahaf vardı, şimdi adını hatırlayamayacağım. Bu hatıraları yazmaya başladığımda sormam lazım. Parası varsa, kitapları satmaktan hatta kitaba dokunmanızdan bile rahatsız olurdu. Kendisi kitap hastasıydı. Yani kitap satarak geçimini sağlıyor ama parası olduğunda kolay kolay da satmak istemiyor. Meselâ parası varken beş liralık kitaba yirmi lira istiyor. Parası yoksa bu kitabı iki liraya da satabilir yani. Böyle bir sahaf. Satmaktan da korkardı.

Ahmet: Belki kitabın kıymetini bilmeyecek bir ele düşmesini istemiyordur Hocam. Yok, bizi tanıyor, biliyor. Biz artık oranın müdavimiyiz; ama kitap hastaları öyledir. Ben o hastalığa biraz tutulmuş gibiydim. Ankara'dan ayrıldım, Van'a gittim. O ortamdan koştum, o kitap hastalığı devam etmedi belki. Güzel bir hastalıktır... Meselâ bir kitap için gittiniz sahafa, kitabı aldınız, yanınızda o kitaba daha çok meraklı biri varsa o kitabı aldınız diye size düşman olabilir. Kitap hastalığı böyledir. O onun sevgilisidir.

Zeynep: Kadınlar elbisede yapıyor bunu Hocam.

Bilal KEMİKLİ: Evet, benzerlik var her halde... Kitap mühim. Kitap sevdalısı kitaptan vazgeçemez. Ülke Kitabevi'ndeki cumartesi buluşmaları, akıl ve ruh dünyama tesir etmiştir. Sonra tabii Ülke Kitabevi kapandı, Akçağ'a geçildi. Ben o dönemde Van'a gittim. Akçağ'dan da Türk Yurdu Mecmuası'nın ofisine intikâl etti... Şu anda nerede buluşuyorlar, ne yapıyorlar tabii bilmiyorum. Ankara'dan uzağız. Kütüphanelerle ilgili de söyleyeyim. Kütüphane deyince kütüphanelerde de muhit oluşturmak ve kütüphanecilerle de ahbap olmak lazım. Özellikle yazma eserlerle ilgilenen kütüphanelerin hâdimleri, hâfız-ı kütüpleri o dönemlerde eğer siz çalışıyorsanız size değer verirdi. Bizim başladığımız dönemlerde çok da fazla kütüphaneye gelen, yazma eserle uğraşan yoktu. Şimdi hamdolsun arttı... Fakat bir şey artınca da kıymeti azalıyor. O dönemlerde çok azdı. Meselâ ben Süleymâniye'ye gittiğimde birkaç kişi ancak olurdu kütüphanede.

Zeynep: Şimdi yer olmuyor Hocam.

Bilal KEMİKLİ: Şimdi yer olmuyor değil mi? Birkaç kişi olurdu ve o dönemde dijitalini değil; kitabın kendisini alır ve tozunu yutardık. Şu sloganımı da her yerde söylüyorum. Kullanabilirsiniz, kaynak göstermek şartıyla.

“Harman tozu yutmadan rençber olunmaz, kitap tozu yutmadan âlim olunmaz.”

Şimdi kitap tozu değil de klavye tozu yutuyoruz. **Muammer ÜLKER** Bey vardı, Süleymâniye Yazma Eserler Kütüphanesinin müdürüydü. Çok kibar bir insandı. Orada kitap konusunda bize asıl destek olan onun yardımcısı Nevzat Ağabeydi, **Nevzat KAYA**. Benim için en önemli kütüphanecilerden birisi Millet Kütüphanesi Müdürü **Mehmet Serhan TAYŞİ** idi Allah rahmet etsin. Tabii ben akşam Ankara'dan binerdim otobüse, sabahleyin Topkapı Terminalinde iner, Vezneciler dolmuşuna binerdim. Fatih'te postanenin orada inince şayet erken geldiysem, orada çok güzel bir paçacı vardı, orada paça içerdik ya da sabah namazında geldiysek İskenderpaşa'da namazımızı kılar çorbamızı içerdik. Kütüphane açılırken kütüphanenin kapısında olurdum. Serhan Ağabey böyle gelir; şaşardı... Bu erken gelmeler vesilesiyle ilgilendi benimle. Sonra çaya davet etti. Çaya davet etmesi bir lütuftur. Diğer kütüphaneler için bir anahtar olurdu o. Hakkında bir kitap çıktı. “*Ali Emîrî'nin İzinde*”. O kitabı görün...

Üsküdar'da Selimiye Camii'nin avlusunda bir Vakıflar Kütüphanesi var. **Mustafa ÖZDAMAR** oranın kütüphane müdürüydü. Mustafa Ağbey de gittiğimizde de çalışıyoruz. Meselâ öğle gidip tost yiyorum. Akşama kadar çalışacağım, akşam bineceğim arabaya sabahleyin Ankara'ya geleceğim. Asistanız geçim derdi var. Bursumuz yok, tek bir maaşla geçiniyoruz. Ben kitapları fotokopi alıp öğlenleri tost yedim. Bir keresinde bana Mustafa Ağbey dedi ki: “Bilal, Karagümrük'e gidelim. **Sefer Efendi**'nin lokması var.” Ben çalışmayla meşgûlüm,

“Ağbey, biraz önce tost yedim, sağ ol, birazdan işimi bitirip Ankara'ya döneceğim.” dedim.

“Nasipsizsin.” dedi. Lokma deyince, ben yemek anladım. O sembolik bir dilmiş meğer; “lokma” devran, sohbet, meclis demekmiş.(kahkahalar) “Şimdi gelmek istesen de götürmem artık seni.” dedi. Bana nasip olmadı, gidip göremedim **Sefer Efendi**'yi. İstanbul için bir başka kütüphaneci daha zikredeyim. Kütüphaneler Genel Müdür Yardımcılığı da yapmış **Nail BAYRAKTAR** Ağbey vardı. Atatürk Kitaplığında eşi **Nimet Hanım**la birlikte çalışıyordu. Çok iyi bir kitapçıydı. Bu insanlarla dost olursanız, bu insanlar hâfız-ı kütüptür; ulaşamadığınız kitaplıkları da size gösterirlerdi.

Kezâ Ankara'da da **Dr. Fatma Müjgân CUNBUR** Hanım vardı. Meslektaşımız; **Sâmiha AYVERDİ** Hanımefendinin çevresinde yetişmiş bir Hanımefendi. Ben Müjgan Hanımın sağ elini kullanamayıp sol eliyle çalıştığını hatırlıyorum. Emekli olmasına ve ilerlemiş yaşına rağmen sürekli çalışırdı.

Bu muhitlerde bu insanlarla diyalogum var. Onlarla görüşüyorum kitap alışverişi yapıyorum. Bu muhitler sizin hem alanı sevmenizi hem de formel yapının dışına

çıkarak yaratıcı yönünüzü artırıyor. Yani içine kapalı bir dünyadan çıkarıyor sizi. Meselâ yarın bir gün mezun oldunuz, şu üniversite koridorunda hoca oldunuz, üniversite bürokrasisi içinde kaybolur gidirsiniz. Tuzaktır yani. Dışarı çıkmamız lazım. Dışarda bir hayat var...

Şunu da fark etmeniz lazım. Sen burada profesörsün ama dışarda limon satan çocuk kadar limonu bilemezsin.

Dışarıdakilere de yukardan bakmamayı bilmemiz lazım. Çünkü sizin çok iyi bildiğiniz bir konu olabilir; ama çarşıda hayat daha farklı... Orayı küçük görmeden, orası ile iletişiminizi sağlamamız lazım.

Zeynep: Hocam 3. Sorumuza geçiyorum, cevap vermeye de bilirsiniz. Tekrar meslek seçimi yapmak durumunda kalsanız yine bu alana mı yönelirdiniz?

Bilal KEMİKLİ: Bu alana yönelirdim. Neden bu alana yönelirdim? Rahmetli hocam söylerdi. "Biz fıkıhçı değiliz. Bizim konuşmalarımız, yaptığımız işler milletin imanına zarar verecek şeyler değil, bilakis destek olacak şeyler." Bir şiirin manasını yanlış verebilirim; ama çizgiden çıkmam. İlâhiyât ortamı için söyleyeyim: eğer fıkıh, tefsir, hadis gibi alanlarla ilgilensek daha derin sorumluluklar alırdık. Burada da elbette sorumluluk var... Burada bir dil kültür inşa ediyorsunuz. Gül-den, bülbülden, Leylâ'dan, aşktan, sevgiden bahsediyoruz.

Ahmet: Bunlara "küfürdür" diyorlar bazıları?

Bilal KEMİKLİ: Gözlerine perde inmiş, o yüzden "küfür" diyorlar. Onların o hastalıktan kurtulmalarının yolu edebiyatla iştigâl etmeleri ve ilm-i belâgâtle meşgûl olmalarıdır. Fıkıh, ilm-i belâgât olmadan olmaz. Maalesef belâgât okumuyorlar. İmâm Şâfii bir şâirdir. Ben **Ömer Nasûhi BİLMEN**'in şiirlerini neşrettim. Bir şâir, diyorlar ona. Şiirin ne anlama geldiğini bilmedikleri için. Oradaki dili, istîâreyi çözemiyorlar. Belâgâti olmayan biri nasıl müctehid olsun? Kur'ân'ı nasıl anlasın? Meâlden okuyup Kur'ânı anlıyor. Belâgâti bilmesi lazım. Fesâhâti bilmesi lazım. Bu günkü Temel İslâm Bilimleri'nin sorunları bunlar. Oraya girmeyelim girersek çıkamayız. Dipsiz bir kuyu gibi duruyor. Allah basîret, idrâk versin de oradan kurtulalım inşallah. Velhâsıl-ı kelâm ben bu alanı seviyorum.

Zeynep: Türk İslâm Edebiyatı'nın ilâhiyât fakültelerindeki yeri, gerekliliği ve değeri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Bilal KEMİKLİ: Aslında ilimleri tasnifte sorun var. İlâhiyât fakültesi kampüste kurulsa tek bir bölümden ibaret bir ilâhiyât fakültesi kurulabilir. "Temel İslâmî İlimler" yanlış anlaşılıyor. İslâm'ın üç tane esas ilmi vardır: Fıkıh, kelam ve tasavvuf. Hadis, tefsîr ve târih gibi ilimler bu ilimleri yapabilmek için gerekli olan ilimlerdir. Târih ve Kur'ân bilmeden nasıl fıkıh yapacaksınız? Bugün tefsîr ve hadîs; fıkıhın, kelâmın ve tasavvufun önüne geçti. Meselâ **Taşköprüzâde**'nin *er-Resâil* diye bir eseri var ma'lûm; oradaki ilim tasnifini bilmemiz lâzım. Yeni bir fakülte kuran birisi olarak söylüyorum: Kampüste yeni bir üniversite kurmaya kalksam şöyle yaparım: Üç bölümden oluşur; biri fıkıh, kelam ve tasavvufu öğreten bir bölüm; biri bunlara yardımcı olacak tefsir, hadis, tarih gibi bölümler; bir de üçüncü bir alan daha lazım âlet ilimleri: Arapça'nın gramerinin çok iyi bilinmesi lazım.

Sarf, nahiv, iştikak ve belâğât ve fesâhâtın de mutlaka öğretildiği “Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü” ve hatta sadece Arap Dili ve Edebiyatı değil ilâhiyât fakültelerinde Kurân-ı Kerimi anlamaya çalışıyorsak Ârâmice’nin, Latince’nin ve Farsça’nın öğretildiği dillerin ağırlık kazandığı, Türkçe’nin iyi öğretildiği bir fakülte düşünürüm. Diğer bölümlerin ise meselâ sosyoloji, felsefe, edebiyat, sanat târihi vs ilgili bölümlerden alınmasını isterim. Sanat tarihi bölümlerinde İslâm sanatıyla ilgili bir ders olsun. Edebiyat fakültelerine İslâmî edebiyat olsun. Gitsinler oradan alsınlar... Ama maalesef bir kampüs kültürümüz yok. Her bir üniversite kendine göre bir hüviyeti haiz. Dolayısıyla zihin dağılıyor. Başka hocalardan, başka fakültelerden de öğrencilerin ders almasını isterim. Başlangıçta bunu söyleyeyim. Benim böyle bir ilâhiyât tasarımı var.

Mevcut şartlar açısından baktığımızda Türk İslâm Edebiyatı ilâhiyât fakültelerinden ötelenen, gereksiz görülen, hatta yüzüme karşı söylenmiştir. “Lüzumsuz, laf-ı güzaf yapıyorsunuz. Lafoloji yapıyorsunuz.” diyenler oldu. Lafoloji diye bir bilim dalı... Ne gerek var yani diyenler var. Oysa edebiyat iki açıdan ilâhiyât fakültesi için önemli: Bir, bütün ilimler, meselâ fıkıh salatnâmeler, hacnâmeler, zekâtnâmeler, akâidnâmeler, tasavvufnâmeler var... Manzûm yazmış ecdâd ki okunsun, ezberlensin. Yani dini ilimlerin literatürünü bize veren bir şey. O bakımından bütün bir İslâmî ilimleri de câmi bir alana sahibiz.

Maalesef bizde “kelâm ve fıkıh” denince bizimkilerin aklına hemen Arapça eserler geliyor. Türkçe de bir sürü eser yazıldı hâlbuki. “Türk İslâm Edebiyatı dinî muhtevâyı işliyor.” Derken bu alanları işliyor. Bu alanların tanıtılması lâzım. Bu iki saatlik ders dilimi içerisinde olmuyor; ama akademik çalışmalar yapılabilir, yapılıyor da. Meselâ ben öğrencilerimden birisine *akâidnâmeler* çalıştırdım, doktora tezi olarak. Ali İhsan Hoca. Şimdi bizde Doktor Öğretim Üyesi. Yani akâidle ilgili manzûm eserler var. *Siyer-i Nebîler* var. Neden kendi tarihimi bilmeyeyim, kendi mirasımı bilmeyeyim. Bize bu mirası öğretiyor. Birincisi bu, bu açıdan önemli Türk İslâm Edebiyatı.

İkincisi, şiir dili din diline hizmet ediyor. Yani şiir dili olmadan dinî hizmet olmaz. Dili inceltmemiz lazım. Bugün maalesef ilâhiyât fakültelerinde yazılanların okunamamasının sebebi budur. Okunup da bir yaraya merhem olmuyor bazıları. Kafa karışıklığına sebebiyet veriyor. O yüzden tartışılıyor. O yüzden birileri diyor ki “ilâhiyâttan iş çıkmaz, medrese önemlidir.” Yani onlara ortamı biz hazırlıyoruz. Neden? Dilimizde sorun var. Sadece güzel anlatmak değil; çok iddialı bir cümle söylüyorum belki: Edebî bir zevke, söyleyişe sahip olmayan, oradaki mecazı, teşbihi bilmeyen birisi istediği kadar fıkıh külliyyatına vâkıf olsun iyi bir fakîh olmaz. Bu kadar... Bugünkü bazı fakîhlerimizin sıkıntısı bu. Çıkıyor tarihte yazılanı bugüne getiriyor. Bugüne getirirken iki şekilde getiriyor ya geleneği naklediyor ya da reddederek bugün için bir şey söylüyor. Bu iki söyleyiş de derinlikten yoksun olduğu için rencide edici ve rahatsız edici. Derinliği kazandıracak şey, edebiyattır, sanattır. İllâ edebiyat demiyorum, mûsıkî de mimârî de güzel sanatlar da bunun içerisinde. Sanatla hemhâl olmayan ilim adamı sadece ilmin yükünü taşır. Bilgi hamallığı yapıyoruz. O bilgiyi güncellerken de tökezliyoruz. Bu yüzden ilâhiyât için Türk-İslâm Edebiyatı mutlaka gerekir.

Ben senelerdir anlatıyorum, hatta ders kitabına karşı birisiydim... Sekiz sene önce bir kitap yazdım. Bu sene onu yeniden güncelledim. (*Türk İslâm Edebiyatı-Giriş*) “Üniversitede ders kitabına gerek yok, bir sürü kitaplardan yararlanılır” diye düşünüyordum, baktım ki öğrenciler de lüzumsuz bir iş olarak görüp tavsiye ettiğiniz kitapları okumuyorlar. Bu yüzden ders kitabı yazmak durumunda kaldım. Farklı yerlerde “din ve edebiyat”, “ilâhiyât ve edebiyat”, “ilâhiyât ve sanat” konularında konferanslar vererek, yazılar yazarak bu konuda bir bilincin oluşmasına katkı sağlamaya çaba sarf ettim.

Zeynep: Hocam, kısmen cevapladınız ama sorayım yine de Türk İslâm Edebiyatı hak ettiği yerde mi? Daha iyi anlaşılması için neler yapılmalı? Neden bazı çevreler tarafından lüzumsuz görülüyor?

Bilal KEMİKLİ: Bu sadece ilâhiyât fakültesindeki hocalardan ve öğrencilerden kaynaklanmıyor, bizden de kaynaklanıyor. Özeleştirme yapmamız lazım. Bunu ben toplantılarda dile getirmeye çalışıyorum; ama kırıcı olmaktan da korkuyorum. Edebiyatı malûmât dersi olarak, her şeyi veren, boca eden bir ders olarak düşünülüyor, bıktırıyoruz. Bizim iki saatlik bir dersimiz var. Bu iki saatin içinde öğrenciye belli referansları vermemiz, belirli kavramları hatırlatmamız lazım. En önemlisi, bu alanı sevdirmemiz lazım. Sevgi olursa devam eder. Bu ders fıkıh dersi gibi değil. İlâhiyât içinde olmazsa olmaz bir ders değil... Bunu açıkça söyleyelim. Bunu kabul edelim; ama fakîh olacak, müftü olacak kişinin daha kaliteli olmasını, münevver olmasını sağlayacak bir derstir bu. O zaman biz öğrenciye rehberlik yapalım, onu ezmeyelim.

Zeynep: Yani edebî zevk mi kazandırılmalı?

Bilal KEMİKLİ: Kesinlikle. Demek istediğim bu. Bizim kültürel mirasımızı bu çocuklarımız bilmeli ve tanımalılar.

Ahmet: Yani pastanın üstündeki krema mı Türk İslâm Edebiyatı?

Bilal KEMİKLİ: Ben kremayı sevmem. Kebabın sonundaki künefe diyelim. Ben “tarîkat-ı kebâbiyye” mensubuyum. Kebaptan yola çıkarak tasvîrde bulunurum. Kebap temel İslâmî ilimlerdir; künefe de sanat, edebiyat diğer kültür dersleridir. Bundan dolayı “Hoca yine ahkam kesiyor!” diyebilirler. Desinler, sorun değil. Desinler ve derler kaydından âzâdeyiz. Maalesef bıktırıyoruz. Ben edebiyat fakültesinde de eğitim fakültesinde de derslere girdim. Edebiyat fakültesinde öğrenciye farklı farklı edebiyat derslerini dört sene içinde veriyoruz. Bütün bunları siz bir dönemde vereceksiniz. Bazı arkadaşlarımız edebiyat fakültesinde ihtisas yapmış gelmiş bu alana, arûz anlatıyor. Bu çocuk arûzu burada görecektir bir daha görmeyecek. Ben ona o zevki nasıl verebilirim. Benden sonrada bunu nasıl devam ettirir. Mesele bu yani. Bir de sanatla ilgilenmemiz lazım. Hocalarımızın kendisi edebiyat dergisi almıyor, neyi tavsiye edecek?

Bizim dersimizin iki yönü var; bir “edebiyat bilimi” tarafı, iki “sanat” tarafı. Herkesin edebiyatta ihtisâs yapması gerekmez ama öğrencilerin içlerinden sanatkâr çıksın, şâirler çıksın. Ben doktora ve yüksek lisansa öğrenci almak istemiyorum, ama geliyor, doldu. Şunu da belirteyim: Ben derse giderken mutlaka bir dergi

götürürüm. Bu dergiler bana gelir de. Bir kısmına abone olabilirim, bir kısmına değil. Bu dergi bana niye geliyor? Ben yazıp çizdiğim için geliyor. Konuştuğum için geliyor. Ama sen hiç yazma, çizme dergi de alma... Çocuk farklı olanı görsün. Buradaki görüşler benim görüşlerim de olmayabilir. Ama öğrenci bir edebiyat dergisini görsün ona bir dokunsun derste.

Zeynep: Hatta ilâhiyât fakültesinde bir edebiyat dergisi de çıkarılabilir?

Bilal KEMİKLİ: Tabii. Bizim öğrenciler çıkarıyorlar. Bizim öğrenciler gazete de çıkardılar, dergi de. Ben meselâ derse girdiğimde şöyle yapıyorum çocuklar. Kabahati ötekinde bulursanız, çözüm oluşturamazsınız. “İlâhiyâtçılar bize olumsuz bakıyor!” diyorlar, daha önce de “Edebiyatçılar olumsuz bakıyor!” diyorlardı. Benim hayat felsefem bu. Sadece bu konuda değil. Bir mesele, bir hadise yaşadıysam, onun beni ilgilendiren yanına bakıyorum. Tamam, kabahat karşı tarafta da olsa, onu suçlayarak çözüm üretemezsiniz. Sadece kendinizi kandırırsınız.

Ahmet: İlâhiyâtçılar olarak, dili doğru ve güzel kullanamıyoruz. Bazılarımız, pek çok kelimeyi yanlış anlamda veya kusurlu telaffuzla kullanıyoruz. Türk İslâm Edebiyatı bu açığı kapatabilir belki?

Bilal KEMİKLİ: Bu sorun edebiyat tahsili yapanlarda da hepimizde de var. Biz edebiyatla iştiğâl ediyoruz, yazıyoruz çiziyoruz; fakat kelimeleri kulaktan duyduğunuz zaman, onu doğru telaffuz edemeyebiliyoruz. Bu konuda kendimizi geliştirmek için eleştiriye mütehammil olacağız. Sizi eleştirebilecek insanlar olacak. Bu dilde de öyledir Ahmetçiğim. “Bunu hatalı kullandın.” diyebilecek dostlarınız olmalı. Benim yaşım 50’yi geçti. Daha önce bir kitabım çıkmıştı(*Oğul Sen Sen Ol*), o kitapla ilgili televizyon programı yapmışlardı. (**Özcan ÜNLÜ**’nün TRT’deki “11 Kahvesi”) Programda konuşurken **i’tikâf** değil de **i’tikaf** demişim. (kef harfiyle değil de kaf harfiyle söylemişim) Program bitti, feribota bindim Bursa’ya geliyorum telefonum çaldı. Beni dil yönünden eleştirenler içerisinde en kıymet verdiğim isim kim biliyor musun, **Uğur DERMAN** Bey. Uğur Bey’in üzerimde çok hakkı vardır. Uğur Bey arıyor. “Bilalciğim gözlerinden öperim, çok güzel bir program oldu; ama Azizim sana yakıştıramadım.” dedi. “Ne oldu Hocam, neyi yakıştıramadın?” dedim. “فكك fiilinden türeyen i’tikâf kelimesini sen ق harfiyle okudun!” dedi. “Hocam, olmaz ben i’tikâf demişimdir?”, “Yok i’tikaf dedin!” dedi. “Hem de saydım, üç defa dedin Azizim.”

Uğur Bey benim münekkidim. Şeref duyarım. Doktora tezim kitap olarak yayınlandı. Uğur Bey’e yolladım. Mektupları evdedir belki, mektup arşivi evde. Okumuş, “Azizim, okudum, dâdeledim kitabınızı. Baştan sona okumasam da inceledim. Çok bahtiyar oldum fakat zâtîâliniz de moda rüzgârına kapılmışsınız. Soru edatı olan ‘neden’ kelimesini ‘sebeb’, ‘bu itibarla’, ‘dolayısıyla’ yerine kullanıyorsunuz, size yakıştıramıyorum.” Dedi. Ben o günlerde edebiyat fakültesinde derse giriyordum. Çocuklara dedim ki “neden” kelimesini cümle içerisinde kullanın. Hepsisi böyle kullanıyor, yani “Neden bunu yapmadın?” şeklinde soru edatı olarak kullanmıyor. “Otobüs gelmedi, bu nedenle geç kaldım.” “Otobüs gelmediğinden dolayı geç kaldım.” Desene. Bunu anlatıyorum derste; ama “neden”

kelimesini öyle kanıksamışım ki, öyle yerleşmiş ki zihnime... “Çocuklar ‘neden’in karşılığı bunlardır.” Diyorum, bunları unuttuk. Bu nedenle ‘neden’i çok kullanmayalım.” diyorum, çocuklar da gülüyorlar. Kendi kendini eleştirebilen kendi kendini gülebilen insan olmak yani huzurlu olmak.

Niye eleştiriden gocunalım ki? Niye bunu söylemekten de kaçınalım? Ben bunu sınıfta da söylüyorum. Konferanslarda da söylerim. Yani ben bunu anlatarak bir şey mi kaybettim? Biz ulaşılmayan dağlar değiliz. Bazıları kendini ulaşılmayan ulu dağlar gibi görür. Geride de illâ ismimiz anılan, değer verilen bir insan olarak kalmak gibi bir derdimiz de yok.

Ahmet: Hocam eskiden bir dil davası varmış ama şu anda o kaybolmuş durumda herhalde. Şimdi birinin yanlışını düzeltince lüzumsuz gibi, kibirlenmişsin görüyor ve küsüyor da.

Bilal KEMİKLİ: Câhil küser. Câhil okuma yazma bilmeyen değildir, fikri sâbit olan kişidir. Profesördür; ama fikri sabitse, câhildir. At gözlüğü takmıştır. Eskilerin dil davası vardı. Neden? Çünkü bir duruşları vardı. Yani bir omurga vardı. Doğru dil kullananları biliyorlardı ve kulak doğru dile doymuştu. Kulaktan öyle sulanmışlardı. Şimdi nerede? Bak elimizde düzgün Türkçe kullanan bakıyorum bir **Uğur DERMAN**, bir de **Saadettin ÖKTEN** kaldı. Neden? Saadettin Bey İstanbul’da yetiştirdi... Yani o İstanbul’un saf Türkçesi, o yazı dili kayboldu. **Nihad Sâmî BANARLI**’nın, **Yahya Kemâl**’in, şimdi **Yavuz Bülent BÂKİLER**’in Türkçesi... **Benim de hassas kelimelerim var: “adına” ve “aynen” kelimelerini çokça kullananları ikaz ediyorum. Çocuklara bir şey söylüyorsun, cevap tek kelime: “Aynen.” Niye aynen olsun yahu karbon kâğıt mıyız biz? Eskiden daktiloyla yazılırdı, karbonlu kâğıtla aynen çoğaltılırdı. Niye aynen? “Buyurduğunuz gibi”, “işaret ettiğiniz gibi” diyebilirsiniz. “Bu mevzuda size kısmen katılıyorum.” daha güzel. Koskoca profesör “meselâ atıyorum...” diyor. Ben bazı kurullarda da çalıştım. Sallama çayla sohbet olmaz, “atıyorum” diyenle de muhabbet edilmez. Ne atıyorsun sen? Avcı mısın? Adam atıyor. Maalesef tabii bu televizyonun etkisi... Dil ne ile gelişir Ahmet? Dil sohbet halkasıyla ve biraz önce bahsettiğim o muhitlerle gelişir. Nitelikli sohbetler dinlerseniz, nitelikli mûsikî dinlerseniz gelişir. Şimdiki gençlerin dinledikleri müzikler o dili kazandırmıyor. Yani bir sanat mûsikîsi dinlediğinizde o kavramı da doğru öğreniyorsunuz; ama şimdi “ye beni ye beni” diyor. Sen nesin de seni yiyeyim? Çorba mısın? “Onun arabası var güzel mi güzel...” Olsun arabası güzel de olsun... Ufuk daraldı yani. Bu şarkıların da çoğu tercüme. Bunlar tercümeden de kaynaklanıyor.**

Bu millete kurulan en büyük tuzaktır dil mes’elesini!

Bu tuzağı en iyi anlatanlardan biri Erol GÜNGÖR’dür Allah rahmet eylesin. *Türk Kültürü ve Milliyetçilik* kitabı fevkalâde önemlidir. Aynı koridorda iki ilim adamı, ikisi de Türkçe konuşuyor... Ama bambaşka dil konuşur gibi birbirinin ne dediğini anlamıyor. Bu olur mu? Düşünce ve fikir böyle gelişir mi? Hangi özgün düşünce, nasıl oluşacak ki? Kavramlarla oynamak düşünceyle oynamaktır. Erol GÜNGÖR’ü okuyun. Bu kadar söyleyeyim.

Dilde katı muhafazakarlık da kötüdür. Dil canlıdır, gelişiyor. Ben yeni kelimeler de kullanırım. Meselâ ben yeni kelimeler kullanıyorum diye bazı hocalarımız da itiraz ederdi. Hayır, o kelime artık tedâvüle girdiyse kullanırız. Meselâ “background” kelimesi. Kullanırsınız, “altyapı” filan onu da kullanırsınız. Yani “Paradigma” kelimeleri kullanmanızın çok da fazla mahsuru yok; ama kelimeyi yerli yerince kullanın. Tabii bize ait bir kavram varsa o kavramın yerine yabancı kelime kullanmayın.

Bir paragrafta aynı kelimeyi birkaç defa zikretmemek lazım. Mürâdiflerini kullanmak lazım. Kelime zenginliği budur. Yeni kelimeler belleğiniz de varsa ve mürâdif olarak kullanıyorsanız herhangi bir sakınca yok. Hayat yenileniyor; ama tamamen siz kendi köklerinizi ifade eden kelimeleri yok ederseniz kültürünüz, diliniz, medeniyetiniz kaybolur. İşte Türk İslâm Edebiyatı bu dil bilincini ne kadar kazandırabilir? Mesele bu.

Zeynep: Hocam, Türk İslâm Edebiyatında akademik çalışma yapmak isteyenlere hangi tavsiyelerde bulunursunuz?

Bana gelenler genelde “Hocam biz senin sohbetini dinledik, dersine katıldık, şiiri seviyorum, hikâyeyi seviyorum...” diyerek geliyorlar. Sevmek ayrı şey, üretmek ayrı bir şey. Edebiyat metinlerini okumak ile edebiyat alanında ihtisas yapmak farklı şeylerdir. Bu ikisini birbirinden tefrik etmemiz lâzım. Aynı zamanda ikisini de birleştirmemiz lazım. Bir sanatçı duyarlılığı varsa -meselâ hem şiir okuyup hem de akademik anlamda çalışacaksa- bu iyi bir şey. Bizim genç akademisyen arkadaşlarımıza da onu söylerim. Şiirle -sadece münekkit olarak değil de- hakikaten alâkadâr olmamız lazım ki o hadsî dil ve bilgi oluşsun, sezgi ortaya çıksın. Şiirle uğraşmak, içinizdeki o zengin kültüre, o hayâl dünyânıza ulaşmanızı sağlıyor. Bu bakımdan edebiyat bilimi sorumluluk isteyen bir bilimdir. Ben son dönemlerde iki şey arıyorum:

Türk İslâm edebiyâtında çalıştıracak bir hâfız arıyorum. Henüz gelmedi. Neden hafız arıyorum? Edebiyatımızda iktibasların yanında öyle bir şey oluşturmuşuz ki her söz sizi bir âyete götürebilir. Bu alanla alâkadâr olanlara bir tavsiyede bulunuyoruz: Öncelikle sanatla ilgilensinler, bunun yanında da temel kaynağımız olan Kur'ân'la hemhâl olsunlar. Hadis hafızı da olabilir. Bizim Türk İslâm Edebiyatı'nın temel kaynakları neler? En başta Kur'ân ve hadîs. Yani bu kaynaklara nüfûz edecek bir bilgi donanımı lâzım. Meselâ siyer çok önemli bir ilim... Daha önceki dönemlerde siyer okumuş, çalışmalarını sürdürüyor. İllâ manzûm bir siyer okuması gerekmez. Bir gazelde de siyerle ilgili şeyleri ortaya koyması gerekir. Yani İslâmî ilimlerin bütünüyle hemhâl olması gerekir.

Zeynep: O zaman edebiyattan gelenler için büyük bir eksiklik var?

Bilal KEMİKLİ: Edebiyattan gelenlerin avantajlı tarafı da var. Teknik konulara vâkîf oluyorlar. Edebiyattan gelen eksikliğini görüyordur tamamlar. Edebiyattan gelip eksikliğini tamamlayan çok değerli öğrencilerim oldu ama ilâhiyât fakültesinden gelip "ben biliyorum" deyip öyle kalan ham ervahlar da oldu. İlim bir bütündür okuma alışkanlığı ve öğrenme zevki olmalı. Bakın hemen dil demiyorum, Farsça öğrensin, Arapça öğrensin, demiyorum. Öncelikle bunu söylüyorum. Bir sanat zevki olsun, temel kaynaklara vâkîf olacak idrâkte olsun. Okuma ve araştırma zevki olursa diğer açıkları kapatır, daha sonra da tamamlar. Bunun üzerine başka şeyler de yapılabilir, meselâ bizim dönemde Farsça ile uğraşmak tehlikeli bir şeydi. Farsça ile meşgul oluyorsanız hemen size bir "İrancı" yaftası vuruyorlardı. Ben "İran Kültür"e yazıldım da benim o zamanki bölüm başkanım izin vermemişti. Buna rağmen gidenler oldu. Yahu bir dili öğrenmek niye tehlikeli olsun? O zamanki, eski Türkiye öyleydi işte...

Mümkün olduğu kadar Arapça'nın sarf konusunu, iştikaklar konusunu bu alanda çalışmak isteyenlerin bilmesi gerekir. Konuşmayla ilgili kısmı ayrı bir konu. Eski usûl bir Arapçayı en azından belli bir noktaya kadar okumakta fayda var. Farsça'yı temelde bilmekte fayda var. Dil öğrenme açısından bu iki dile ağırlık versinler arkadaşlar. Hülâsa bizim incelememiz gereken, ilgi alanımıza giren edebî eserin, kültürel târih açısından o eseri besleyen temel kaynaklara, ilim dallarına, dil şubelerine ilişkin bir gayret olsun. Hiçbir şey son değildir, biz hâlâ yoldayız. Hep öğrenmekle meşgûlüz. Her gün yeni bir eksiklik çıkıyor ortaya. "Hakikati ben temsil ediyorum" havasına kapılmak yerine yolda olalım, yolcu olalım... Şunu bilelim: İlim bir yolculuk işidir.

Zeynep: Bu alanda akademik çalışma yapmanın zorlukları nelerdir?

Bilal KEMİKLİ: Çok zorlukları var. Meselâ dile bağlı zorluklar var. Arapça, Farsça ile ilgili birtakım zorluklar ve Osmanlı Türkçesi'nin kendine has zorlukları var. Meselâ bazı kelimeler var Arap kullanmıyor artık veya başka anlamda kullanıyor kelimeyi ama bizim şâir almış başka bir anlam yüklemiş kelimeye. Anlamını bulmakta çok zorlanıyorsunuz. Sözlükte çok büyük sorunlar var. Sözlüklerimiz biraz eksik. Her şâirin de sözlüğü olmuyor. Birincisi, bu şekilde okuma ve dili anlama sıkıntısı var.

İkincisi, yazmalara ulaşma sıkıntısı var. “Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı” kurulmasına rağmen maalesef yazma eserlere erişim konusunda tam bir kolaylık oluşmadı. Yani bazı kaynaklarda “Bu konudaki yazma eser filanca kütüphanede vardır.” diyor, bir tane sanıyorsunuz, oysa özel kütüphanelerde de var. Kaynağa ulaşma sorunumuz var yani. Bu iş bir sabır işidir tabii onları bulmaya çalışmamız lazım.

Üçüncüsü de cârî olmayan artık konuşulmayan bir dil üzerinde çalışıyoruz. Kültürel olarak hâlihazırda, bir dönem itibarsızlaştırılmış olan hatta tehlikeli olan bir alanla uğraşıyorsunuz. Meşrutiyetten bu yana tamamen itibarsızlaştırılan, “köhne” diye nitelendirilen ve bu alanla ilgilendiğiniz için “gerici” yaftası yiyeceğiniz bir alanda çalışıyorsunuz. Bu bakımdan içinde yaşadığımız zamanın ruhunu da iyi okuyarak bu metinlerle ilişki kurmamız gerekiyor ki bu da zor bir iştir.

Ahmet: Akademik camianın içinde olmayan, ama bu alana ilgi duyan insanlara tavsiyeleriniz nelerdir?

Bilal KEMİKLİ: Evet, bu konu da önemli... Osmanlı’da okuma yazma oranı düşüktür fakat okuma yazma bilmemek cahillik anlamına gelmiyor. Çünkü özellikle kış gecelerinde konaklarda, evlerde, kıraathânelerde, kahvehânelerde, misâfirhânelerde okunan kitaplar vardı ve bu kitaplar milleti millet yapan temel kitaplardı. Bilhassa manzûm olması yönünden önemliydi. Meselâ benim anacığım okuma yazma bilmez ama cenknâmeleri ezberden okurdu. Sürekli manzûm olarak okunduğu için çocukken ezberlemiş. Çocuk dünyasında o tegannî ile okunanları söylerdi. Meselâ ilmihâlî ezbere bilir; dinleye dinleye manzûm bir ilmihâl de ezberlemiştir. Bu onları besliyordu. Meselâ “Ümmî Dîvân Şâirleri” diyoruz; ümmî ama dîvân şâiri gibi arûzla şiirler söylüyordu, kelime dağarcığı zengindi, ufkü genişti, kâinat kitabını okuyordu, gökyüzünü seyrediyordu, çiçeğin dilinden anlıyordu ve hangi çiçek hangi ağaç nedir, hangi ot ne işe yarar biliyordu. Bugün botanik konusunda fazla bir bilgimiz yok bizim. Gökyüzüyle de irtibatımızı kestik. Modern insan kendi evlerindeki uyduruk kış bahçelerine mahkûm oldu. Tarlayı, bağı bahçeyi ve gökyüzünü terk etti. Hangi yıldızdan nasıl istifâde edilir, bilmiyor modern insan. Şimdi böylesine bir ortamda edebi zevk edinmek, edebiyat dünyası ile ilişki kurmak isteyen dostlarımıza elbette tavsiye edeceğimiz kitaplar oluyor.

Kitaplardan ziyade şifâhî kültürden çok etkileniriz. Yolda giderken arabasında radyoyu açıyor, dinliyor. Radyolarda bu tür bilgiyi verecek, kitaba merakı artıracak programlar olması lazım. Sözlü kültürün mecrâsı artık konaklar değil; arabanızda giderken dinlediğiniz radyo oldu. Televizyon yoksa *YouTube* kanalından yahut *Twitter* ve *Facebook* gibi sosyal medyadan yararlanıyorsunuz. İyi bir sosyal medya kullanıcısı mıyım bilmiyorum ama dedikoduya girmeden kullanıyorum. Bir şiirim, bir beyit veya bir fikrim varsa yazıyorum. Hatta “*Oğul Sen Sen Ol*” kitabının bir kısmını önce sosyal medyada yazdım. İlgi oluşunca kitap oldu. “*Sen Sen Ol Kızım*” kitabı da oradan neş’et etti. Bunlar birer nasihatnâme türünde kitaplardır. Bizim yetiştiğimiz dönemlerde akademisyen sırça sarayında kalıyor, seçkinci olmayı tercih ediyordu. Herkese ulaşmak, popüler olmak da bir tuzaktır... Ben de

böyle bir ortamda yetiştirmiş aslında. Ankara İlahiyât'ın da genel havası böyleydi. Meselâ Kutlu Doğum Haftasında konuşmayı bile sakıncalı görür, imtina ederdik. Zaman içerisinde -özellikle Bursa'ya geldikten sonra- şunu gördüm ki Bursa, **Bilal KEMİKLİ** için ikinci bir doğuştur. **Mustafa KARA**'nın vesilesiyle bazı toplantılar ve fasıllar yaptık. Sohbet meclislerinin kurulması lazım. Önce "İrgandı Köprüsü"nde **Şeyh Gâlib** okuyorduk. Sohbet ettiğimiz insanların içinde üniversite mezunu veya sanatkâr olmayanlar da vardı. **Şeyh Gâlib**'in bir gazelini okuyup konuştuğuktan sonra şehri geziyorduk. Sonra Tekke restore edildi: "Seyyid Usûl Derghâhı". Bu tekkede **Yûnus**'u, **Niyâzî-i Mısırî**'yi okuduk ve şerh ettik. Şimdilerde ise Tasavvûf Edebiyatını konuşuyoruz. Böyle sohbet meclislerinin kurulması lazım.

Her şehrin kendine has değerleri vardır. Meselâ ben Bursa'ya niye geldim? Rahmetli Hocam çok severdi *Mevlid*'i. Meğer ben *Mevlid*'e ve **Süleymân Çelebi**'ye hizmet için gelmişim. Buraya geldiğimde ilk işim *Mevlid* çalışmak oldu. Lise talebeleri dahî okusun diye kitaplar yazdık. (*Süleymân Çelebi ve Mevlid*, **Bilal KEMİKLİ**, Ketebe Yayınevi, 2008). Ayrıca Mehmet Hoca ile birlikte bir de külliyyât hazırladık. (*Mevlid Külliyyâtı*, **Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ-Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ**, DİB Yayınları, 2016).

Zeynep: Hocam, sözü geçmişken bu alanı geniş halk kitlelerine ulaştırmak için neler yapmak lazım?

Bilal KEMİKLİ: Çok popülerleştirip bayağılaştırmak değil de sâde yazmak esastır. Basitlikle sadeliği karıştırıyoruz. Yazdığımız kitapların ilki *Mevlid*'dir. "*Mevlid*" deyince mevlidhânlar, cebe indirilecek paralar akla geliyordu. Oysa *Mevlid*'in bir ruhu var. *Mevlid*, "mehdiyet" iddiası ile ortaya çıkanlara karşı "Kurtuluş, Hazreti Peygambere bağlanmaktadır." diyen bir dönüşüm kitabıdır. Her şehrin değerleri vardır, o değerleri tanıtarak halka bu edebiyatı sunabiliriz. Ben bu değerleri sempozyumla sunuyorum. Her şehrin kendine hayat veren, şâiri, sanatkârı, sûfisi vardır. Onu tanıtacak ilmi toplantılarla bunu halk kitlelerine ulaştırırsınız. (*İznikli Gönül Adamı Eşrefoğlu Rûmî*, Editör: **Bilal KEMİKLİ**)

Meselâ **Gaybî** ile ilgili Kütahya'da sempozyum yaptık. Gaybî Mahallesi vardır Kütahya'da. Bir sosyolog arkadaşımız **Gaybî**'nin tanınırlığı ile ilgili o mahallede bir araştırma yaptı. İnsanlar Gaybî Mahallesinde oturuyorlar ama **Gaybî**'nin kim olduğunu bilenlerin oranı %10 civarında çıktı. İnsanlarımızda, mahallemizin adı nereden geliyor diye bir merak yok. En azından bir farkındalık oluşturuyorsunuz. Kim bu Gaybî diye sormaya başladılar. Bu soruyu sordurmak bile iyi.

Meselâ **Lâmî Çelebi** ya da **Ahmet Paşa** ilgili sempozyum yaptığımızda önce bir kitap yazıp ahaliye dağıtıyoruz ki popüler olsun. (*Şâirler Sultânı Bursalı Ahmed Paşa*, **Bilal KEMİKLİ**) Bir başka şey söyleyeyim. Ben mektup yazmayı seviyorum. Şöyle ifade edeyim çocuklar. Bilal Hoca'nın sosyal bir hayatı yok... Bir dernek, bir vakıf, bir cemiyet veya şuraya gideyim şunu yapayım şeklinde bir hayâtım yok. Davet edilsem gidiyorum, ama pek de duramıyorum. Bir ara Isparta'da kaldım. O dönemlerde dar bir grupla mesnevi okuyorduk. Dostlarımla da irtibat kurayım diye mektûplar yazıyordum. Mesnevî ve Mevlevî kültürünü mektûplarla anlat-

maya çalışıyorduk, sonra kitaplaştı o mektûplar. (*Mevlânâ'nın Kalbine Açılan Kapı: Mesnevî Mektûpları*, **Bilal KEMİKLİ**)

Zeynep: Hocam maşallah iyi yazıyorsunuz.

Bilal KEMİKLİ: Hayatım bundan ibâret: Okuyorum ve yazıyorum. Başka bir dünyam yok... Birdenbire olmuyor tabii bir sabır meselesi bu iş, dert meselesi. Benim derdim bu ülkenin kültürü ve değerleri. Bu memleketi, bu toprağı, bu dili seviyorum. Bursa'yı "Şiir Şehir Bursa" diyerek tanımlıyorum. Bursa benim için nazlı bir gelin gibi. Gelinin yüzünü açmak için yüzgörümlüğü vermek lazımdır. Yüzgörümlüğü ancak Bursa'ya hizmet etmektir. İşte Bursa ile ilgili çalışmalar buradan çıktı. Bir işim olmadan boşa duramıyorum. Geçen sene şu kitap bitti, artık bir şey yapmayayım istiyordum. Fakat başka bir mes'ele gördüm, onu çözmeye çalışıyorum. İşte *Dinî Edebî Metinler* kitabı oradan çıkacak, sizin hocalarınız da destek verecekler. Bu kitabı yalnız da yazabilirdim, ama arkadaşlarla birlikte bu kitaplar oluşsun istedim. Böyle bir dizi oluşsun istedim. Bu bir dert meselesi. İlim adamlığı o derdinizle buluşursa yazarınız. Meselâ **Fuat SEZGİN**'in derdi neydi? Ta lisans talebesi iken fark ettiği "Müslümanlarda bilim yok!" savını yanlışlamak için çalışıyor. Bütün bir ömrü onunla geçiyor. O basit kitap tanıtım yazıları buydu zaten ve sabırla çalıştı. Benim de bir derdim var: Bu memleketin temel değerlerini tanıtmak... Kültürle bizi bitirdiler, kültürle yeniden kendimize geleceğiz. Kültürden kasıt da kültürü kuran ocaklardır. Tasavvuf Edebiyatıyla ilgilenmem bu sâikledir. Kültürü kuran ocaklar tekkelerdir. Tekkelerle o sebeple ilgileniyorum. Bir de dilimizi kuran şâirler var, âşıklar var. Neden bu dile hizmet edenleri ben hayırla anmayayım ve gençlere tanıtmayayım. Bu derde kapılırsanız uyuyamazsınız.

Zeynep: Hocam çok teşekkür ederiz, çok istifâde ettiğimiz bir söyleşi oldu. Bizim sorularımız bu kadardı. Sizin eklemek istediğiniz bir konu var mıydı?

Bilal KEMİKLİ: Son olarak şunları söyleyeyim. Yaşadığımız şehri tanımalıyız. Şehir kitabını okumalı, tezleri ve çalışmaları da oradan çıkarmalıyız. Meselâ ben Kütahya ile ilgili **Gaybî**'yi çalıştım. **Gaybî** ile uğraşmak beni Kütahyalı yaptı. Kütahyalı değilim, ama bazıları beni Kütahyalı bilir. Çalıştığımız eserin/müellifin şehri de tanıyın. Meselâ **Şeyh Gâlib**'i çalışıyor, Galata Mevlevihânesini görmemiş, mekânı tanımıyor. Oysa mekânın bir ruhu vardır. Mekânı görmek lâzım. **Filibeli Ahmed Hilmî** hakkında çalışıyor, Filibe'ye gitmiyor. Hâsılı yaşadığımız şehirlerin sırrına vâkıf olacak çalışmalar yapmamız lâzım. Kimseyi ehemmiyetsiz görmeden küçümsemeden çalışmamız lâzım.

Zeynep: Biz teşekkür ederiz Hocam, bu sohbet en çok bize faydalı oldu.